

УДК [94:327.7(100:477)]:001.891(=161.2)

Микола ЛИТВИН

ЗАРУБІЖНЕ УКРАЇНОЗНАВСТВО: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано основні здобутки та перспективи розвитку українознавчих досліджень за кордоном, насамперед у країнах Європи й Америки. Розглянуто особливості формування інституалізаційної бази наукових студій з історії і культури України. Окреслено фахові зацікавлення провідних зарубіжних вчених.

Ключові слова: українознавство, наукові центри, Європа, Північна Америка.

Українознавство як важливий напрям соціогуманітаристики дозволяє об'єднати представників різних дисциплін у спільних новаторських наукових дослідженнях про Україну та українців. Вказане поняття, що має не лише академічний, але й освітньо-педагогічний рівень, фактично виникло на рубежі XIX–XX ст. Зокрема 1902–1904 рр. професор Львівського університету і голова Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ) Михайло Грушевський організував у Львові курси українознавства для студентів із Наддніпрянщини. Тоді ж при окремих громадах (земляцтвах) студентів-українців Петербурзького політехнічного інституту й інших вищих шкіл Росії виникли просвітні гуртки українознавства. 1914 р. В. Дорошенко підготував бібліографічний покажчик “Литература украиноведения за 1912 год”, що вийшов окремою відбиткою в серійному виданні “Обозрение трудов по славяноведению”. До нього увійшли описи праць із гуманітаристики: літератури, історії літератури, етнографії, географії, археології, антропології і генеалогії, історії, історії Церкви і релігійних рухів, історії права¹. За декілька років С. Єфремов уклав “Українознавство: Покажчик потрібної для самоосвіти літератури” (Київ, 1920), до якого залучив не лише популярну, але й наукову літературу. Однак заборона в УРСР/СРСР, особливо з 30-х років, цілеспрямованих українознавчих студій і пов’язаної з ними наукової термінології стала поштовхом для їх активізації за кордоном, у діаспорі.

Багатопротифільність вимагає від науковців постійного пошуку напрямів творчої інтеграції історичних, культурологічних, мовознавчих та літературознавчих студій². Зрештою, міждисциплінарність – постійна вимога сучасної науки, яка дозволяє

¹ *Ісаєвич Я.* Українознавство–україністика–українські студії: термінологія, обсяг, суспільний контекст / Я. Ісаєвич // Покликання університету: зб. наук. праць. – Київ, 2005. – С. 266–278; *Дашкевич Я.* Українознавство, україністика, україніка. Еволюція понять та їх майбутнє / Я. Дашкевич // Другий міжнародний конгрес україністів. Історіографія українознавства. – Львів, 1993. – С. 8.

² *Ісаєвич Я.* Українознавство: проблеми бібліографії та інформатики // Українська біографістика = Biographica Ukrainica: зб. наук. праць. – Київ, 1996. – Вип. 1. – С. 109–115; *Українознавство. Науково-інформаційний бюлетень* / [упоряд.: Я. Ісаєвич, В. Горинь, М. Ільницький]. – Львів, 1992. – 32 с.

акцентувати на антропоцентричному вимірі історичних процесів, посилити увагу до загальної системи норм поведінки, уявлень та цінностей певної епохи, що піддається вивченню лише при поєднанні підходів кількох дисциплін, зокрема історії, етнології, демографії, культурології, педагогіки тощо. Вважаємо також, що політичні процеси не потрібно відокремлювати від культурних та соціальних – необхідно комплексно вивчати проблеми літературного й мистецького життя і політичної культури, суспільно-політичний та національно-культурний рухи, історію ідеологічних течій і процеси міжкультурних комунікацій, формування національно-культурних ідентичностей.

Репрезентують українознавство, насамперед, науковці – вихідці з українських земель, до яких в останні десятиліття все більше долучаються іноземці, представники провідних наукових установ із десятків країн Європи, Америки, Азії та Австралії.

Після поразки Української революції 1917–1921 рр. в Європі сформувалося три хвилі української військово-політичної еміграції³. До 1923 р. у Відні діяв еміграційний уряд Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) на чолі з Євгеном Петрушевичем, діячі та прихильники якої згодом перебралися до Німеччини. Збройні сили ЗУНР – Галицька армія – в цей час були інтерновані в таборах Чехословаччини (Німецьке Яблонне, Ліберці, Йозефів тощо). Сотні українських емігрантів – як галичан, так і наддніпрянців – у 20-ті роки ХХ ст. навчалися в українських вищих школах Чехословаччини, уряд якої толерантно ставився до українських скитальців. У Польщі (Варшава, Тарнів) розмістилися еміграційний уряд і Рада республіки Української Народної Республіки; там же інтерновано й Наддніпрянську армію (Каліш, Щепйорно, Перемишль, Вадовіце, Ланцут тощо).

Разом з урядовцями до Польщі перебралося чимало української інтелігенції (політиків, господарників, діячів культури і мистецтва), за участі яких було створено багато наукових, мистецьких, професійних та господарських емігрантських структур⁴. Прихильники Української держави гетьмана П. Скоропадського подалися головню до Німеччини, де створили низку наукових і культурно-освітніх установ. Серед них насамперед відзначимо Український науковий інститут у Берліні (діяв у 1926–1945), який підготував десятки наукових та науково-популярних праць, видавав “Вісті Українського наукового інституту у Берліні”, підручники і посібники з історії України й української мови; з ним співпрацювали відомі українські та

³ Розпорядок Диктатора Західно-Української Народної Республіки з дня 25 липня 1920 про організацію Уряду для виконання Державної Влади в Західно-Українській народній Республіці в часі тривання повноважень Диктатора // Український прапор. – 1920. – 8 серпня; Українська політична еміграція 1919–1945: документи і матеріали / [упоряд. В. Лозицький та ін.]. – Київ: Парламентське в-во, 2008. – 928 с.; Українські дипломатичні представництва в Німеччині (1918–1922): документи і матеріали / [упоряд. В. Даниленко, Н. Кривець]. – Київ: Смолоскип, 2012. – 592 с.; *Левицький К.* Дипломатична діяльність ЗУНР (1918–1923) / *К. Левицький* // Літопис Червоної Калини. – 1938. – Ч. 11. – С. 3–4; *Качараба С.* Еміграція з Західної України 1919–1939 / *С. Качараба*. – Львів, 2003. – 416 с.; *Наріжний С.* Українська еміграція 1919–1939 / *С. Наріжний*. – Мюнхен, 1999. – Ч. 2. – 271 с.

⁴ *Колянчук О.* Українська військова еміграція у Польщі 1920–1939 / *О. Колянчук*. – Львів, 2000. – 204 с.; *Наріжний С.* Українська еміграція 1919–1939... – 271 с.; *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої) / *С. Наріжний*. – Київ, 1999. – 272 с.; *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939 / *E. Wiszka*. – Toruń: Wyd-wo MADO, 2005. – 752 s.

зарубіжні вчені: Д. Антонович, В. Кубійович, І. Мірчук, В. Липинський, З. Кузеля, Б. Крупницький, Р. Димінський, А. Пальме та ін. Після вступу Радянської армії до Берліна інститут закрито, а його бібліотеку розпорошено⁵.

Нині, на жаль, в еміграційний потік знову втягнуті люди інтелектуальної праці. Не секрет, що чимало науковців із Києва, Львова, Івано-Франківська, Чернівців, Ужгорода, Донецька – істориків, лінгвістів, політологів, географів, економістів працює у вищих навчальних закладах зарубіжних країн – Польщі, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Німеччини, США, Канади, де отримують значно більшу заробітну плату при меншому навантаженні. З іншого боку, це добре, бо за їхньою участю творяться в багатьох країнах світу нові українознавчі осередки, які популяризують історію, культуру, інвестиційні й туристично-рекреаційні можливості України.

Діяльність зарубіжних центрів українознавства координує Міжнародна асоціація українців (МАУ), що під головуванням академіка НАН України Ганни Скрипник до 2013 р. об'єднувала зарубіжні національні структури у 32 країнах. Від 1990 р. асоціація провела сім міжнародних конгресів українців, 2012 р. опублікувала матеріали VII Міжнародного конгресу українців (4 томи – мова, література, історія й політологія, культура та мистецтво). За її участю упорядковано й опубліковано фундаментальні праці: “Україністика в Росії”, “Українці Башкирстану”, “Україна–Кубань” (спільно з українцями Росії), “Шевченкознавчі та порівняльні студії” Стефана Козака (спільно з українцями Польщі), “Народознавчі праці Ореста Зілинського” (спільно з українцями Словаччини); “Українці-русини: лінгвістичні та етнокультурні особливості в історичному розвитку” (спільно з українцями Словаччини). Міжнародна асоціація українців за участю науковців академічних установ започаткувала видання “Наукових записок МАУ”, провела низку міжнародних конференцій (зокрема в Києві “Міжкультурний діалог слов'янських спільнот Центральної та Східної Європи”) та круглих столів, підготувала серію радіопередач. Для подальшого розгортання науково-організаційної і видавничої діяльності бракує коштів, бо установу не фінансує бюджет. Щоправда, потребують урізноманітнення матеріали, розміщені на сайті асоціації, яка 2013 р. провела в Києві VIII Міжнародний конгрес українців, присвячений 200-літтю від дня народження Т. Шевченка. Новим президентом МАУ обрано відомого австрійського лінгвіста Міхаеля Мозера (дослідника творчості Шевченка, мовних процесів у західному регіоні України тощо).

Після проголошення незалежності України українознавство набуло нових організаційних осередків і тематичних спрямувань. Зокрема історичний та філологічний аспекти українських академічних студій в Росії репрезентують: Центр українських досліджень Інституту Європи РАН, Центр історії Росії, України і Білорусі Інституту всесвітньої історії РАН, Відділ східного слов'янства Інституту

⁵ *Потульницький В.* Гетьманська еміграція у міжвоєнній Німеччині і Український науковий інститут в Берліні (1926–1945) / В. Потульницький, Т. Сидорчук // Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 р.: Науковий збірник, присвячений 125-річчю від народження гетьмана Павла Скоропадського та 80-річчю проголошення Української Держави 1918 р. – Київ, 1998. – С. 101–102; *Бурім Д.* Науково-організаційна діяльність Д. І. Дорошенка в перший період існування Українського наукового інституту в Берліні (1926–1931 рр.) / Д. Бурім // Наукові записки: Збірник праць молодих учених та аспірантів. – Київ, 1997. – Т. 2. – С. 491–511; *Песчаній О.* Український науковий інститут в Берліні / О. Песчаній // Український археографічний щорічник: Нова серія. – Київ, 2001. – Вип. 5/6. – С. 152–162.

слов'язознавства РАН, Центр україністики та білорусистики історичного факультету Московського державного університету, кафедра історії країн СНД Російського державного гуманітарного університету, які досліджують різні періоди історії українсько-російських відносин (особливо козацької доби, періоду війн та революцій 1917–1921 рр., проблеми сучасного українського державотворення). Щоправда, дискусії між українськими і російськими колегами, серед яких є багато уродженців України, щодо проблем Голодомору 1932–1933 рр. і Другої світової війни, не завжди витримують академічний тон. Заходи Інституту країн СНД, співзасновники якого уряд Москви й інститути РАН і який має свої структури в Києві та Севастополі, спрямовані насамперед на захист російської мови і культури, російського населення, єдності православ'я на території України, а також на моніторинг сучасної соціально-політичної ситуації в нашій країні, особливо у Криму, на заході України та прикордонній з Молдовою зоні. За сприяння цього інституту в 2008–2010 рр. проведено конференції: “Росія–Україна: стратегічне партнерство чи залізна завіса?”, “Передумови стабільного розвитку Криму. До 225-річчя Чорноморського флоту і Севастополя”, “Спроби реабілітації ООН–УПА: злочин проти Перемоги”, “Статус Криму і міжнародно-правовий досвід Криму”, “Федералізація України: від розколу до єдності”⁶, які, на нашу думку, нерідко були провокаційними.

Українознавство в польських університетах, насамперед у Варшавському, Краківському, Люблінському, Жешівському і Торунському, ґрунтується на кафедрах україністики та міжнародних відносин – його представники спільно з українськими колегами досліджують діалектну лексику Галичини, укладають українсько-польські словники, вивчають історію Галицько-Волинського князівства, козацькі війни, середньовічну іконографію та архітектуру, церковно-релігійні трансформації на українських землях, новітню добу відродження української та польської державностей, українсько-польські військово-політичні протистояння на Волині, Холмщині та Галичині в роки Другої світової війни, депортації українців і поляків 30–50-х років ХХ ст., діалог української і польської антикомуністичної опозиції, проблеми сучасного державотворення в Україні. Чималу науково-просвітницьку роботу на пограниччі проводить Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі, яким два десятиліття керує відомий дослідник української історії й культури С. Стемпень, упорядник збірників “Україна–Польща: тисяча років сусідства”. Під керівництвом А. Буко 2011 р. розпочато системне архітектурно-археологічне дослідження резиденції князя Данила Романовича в Холмі, в якому беруть участь львівські вчені Л. Войтович, В. Гупало, Ю. Лукомський та ін. На жаль, в останні роки осередки українознавства нерідко трансформуються в кафедри русистики; знову на піднесенні в цій державі студії з германістики та юдаїки.

У рамках славістичних студій науковці Угорщини, Словаччини, Сербії та Хорватії, серед яких чимало наших співвітчизників, досліджують історію Галицько-Волинської держави і Закарпаття, діяльність Рюриковичів на Дунаї, говірки населення Карпатського краю, воєнні дії австро-угорської армії в Галичині і на Балканах у роки Першої світової війни, етнонаціональні процеси на Закарпатті.

⁶ Інститут стран СНГ: История и повседневная деятельность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: zatulin.ru/index.php?section=institute.

Науковці Віденського університету аналізують взаємовпливи польської, української та німецької літератур (С. Сімоник, А. Вольдан), історію української мови і сучасну мовну ситуацію в регіонах України (Ю. Бестер-Дільгер, М. Мозер), мультикультуральну спадщину Австро-Угорщини в Галичині (М. Мозер), процеси інтеграції (реінтеграції) України в Європу. У цьому університеті завжди навчається і стажується чимало молоді зі Львова та інших міст України, частина з яких залишається працювати в Австрії.

Українознавство в Німеччині насамперед представлено працями Українського вільного університету (Мюнхен), який нині очолює вихованка Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, професор-літературознавець Ярослав Мельник. Українська молодь там не лише долучається до знань зі соціогуманітаристики, але й здобуває за порівняно невелику плату магістерські євродипломи. Україністика розвивається і в інших наукових закладах Німеччини: Інституті історичних досліджень Східної та Центральної Європи (Марбург), Семінарі слов'янської філології університету ім. Георга-Августа Гьоттінгену (Геттінген), Інституті славістики Вюрцбурзького університету, Інституті славістики університету ім. Мартіна Лютера (Галле), Інституті Східної Європи Вільного університету Берліна, Інституті Східної Європи (Регензбург), Гуманітарному центрі досліджень історії та культури Центрально-Східної Європи при Лейпцизькому університеті, Інституті Гердера (Марбург). У цих осередках насамперед вивчають українську мову, а також досліджують окремі проблеми української культури, українсько-польсько-німецьких відносин, зокрема в роки Першої та Другої світових воєн. Однак вивчення історії України в сучасних німецьких дослідженнях Східної Європи займає незначне місце: на "академічному полі" домінують спеціалісти здебільша двох-трьох держав, студії яких переважно проблемні, порівняльні й транснаціональні. Німецькі дослідники довгий час віддавали перевагу вивченню історії Росії, Польщі та Південно-Східної Європи.

У Великій Британії українознавство представлене освітньо-педагогічними програмами Кембріджського університету, які фінансував український підприємець Дмитро Фірташ, уродженець Тернопільщини. Завдяки українській діаспорі там видають історико-мемуарні праці, присвячені участі українців у Другій світовій війні.

У Франції та Італії (Б. Беркоф, О. Пахльовська та ін.) україністику репрезентують окремі фахівці, які здебільшого проводять українські студії в руслі слов'янознавства, русистики або полоністики. Українська бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі, на жаль, вже не є центром наукової праці, а лише місцем зберігання документів Української революції 1917–1921 рр.

Сподіваємося на активнішу наукову діяльність викладачів і випускників Українського католицького університету в Римі, більшість з яких вихідці з України. У цьому закладі зберігається унікальний архів екзильного уряду ЗУНР (до 1945 р. перебував у греко-католицькій церкві Св. Варвари у Відні), упорядковувати який допомагають науковці Українського католицького університету зі Львова.

Провідними центрами українознавчих студій на північноамериканському континенті залишаються наукові осередки, засновані за сприяння наукової спільноти США, Канади й української діаспори в 1970–1980-х роках: Український науковий інститут Гарвардського університету, Канадський інститут українських

студій при Альбертському університеті та інші, праця яких, завдяки фінансовій підтримці десятків іменних фондів, спрямовувалася на інтеграцію українських студій у міжнародний науковий процес⁷. За їх сприянням видається унікальна археографічна серія “Гарвардська бібліотека давнього українського письменства”. Однак зміна поколінь, яку спричинив відхід від активного академічного життя вчених, що формували золоту добу еміграційного українознавства в 1980–1990-х роках (Зенона Когута, Ореста Субтельного, Романа Шпорлюка, Ігоря Шевченка та ін.), сповільнила вихід англомовної українознавчої періодики: “Гарвардських українознавчих студій”, “Журналу українських студій”.

Чималу науково-організаційну роботу в Канаді, США та Україні проводить Українське історичне товариство (УІТ), багаторічним головою якого є Любомир Винар. За його участі в Україні проходять міжнародні наукові конгреси істориків (Чернівці, 2000; Кам’янець-Подільський, 2003; Луцьк, 2006), видають книжкові серії: “Історичні монографії”, “Історичні студії”, “Мемуаристика”, “Українські вчені”, “Грушевськіяна”, “Епістолярні джерела грушевськознавства”⁸.

Окремі заходи УІТ проводило спільно з Українською вільною академією наук (УВАН) у Канаді, яка видавала наукові серії: “Славістика”, “Ономастика”, “Канадська україніка”, “Література”. З УВАН активно співпрацювали відомі українські та зарубіжні вчені: Ю. Шевельов, Д. Чижевський, І. Огієнко, Я. Пастернак, С. Гординський, Я. Пеленський, Л. Онишкевич, О. Субтельний, Б. Боцюрків, М. Марунчак, А. Качор, В. Кірконел, Д. Симпсон, Й. Кіршбавм⁹.

Важливими центрами українознавчих студій залишалися після Другої світової війни осередки Наукового товариства ім. Т. Шевченка у країнах Америки, Європи та Австралії. Найбільший його здобуток – десяти томна “Енциклопедія українознавства”, видана в 1954–1989 рр. за науковою редакцією В. Кубійовича. В останнє 20-ліття з діаспорними осередками активно співпрацюють відділення відновленого НТШ у незалежній Україні (Львів, Київ, Донецьк, Івано-Франківськ тощо).

Як позитивну тенденцію треба відзначити те, що українознавчими дослідженнями тепер займаються не лише вихідці з родин емігрантів, але й науковці неукраїнського походження, що здобули авторитет своїми роботами з історії та культури України новітньої доби: Ларрі Вульф (Нью-Йоркський університет), Марк фон Гаген (Арізонський університет), Норман Ноймарк (Стенфордський університет), Тімоті Снайдер (Єльський університет), Вільям Ріш (Університет штату Джорджія), який стажувався в наукових установах Львова. Якщо засновники українознавчих студій у Північній Америці (Омелян Пріцак, Юрій Луцький, Іван Лисяк-Рудницький та ін.) намагалися утвердити український національний історичний наратив і культурний канон, то в роботах учених неукраїнського походження переважає

⁷ *Гриньох Н.* Українські науково-історичні центри в Канаді в 50–80-х роках ХХ століття: основні напрями діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 “Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни”. – Львів, 2007. – 17 с.; *Баран О.* Ювілейний збірник Української Вільної Академії наук в Канаді / О. Баран, О. Герус, Я. Розумний. – Вінніпег, 1976. – 657 с.

⁸ *Атаманенко А.* Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність / А. Атаманенко. – Острог, 2010. – 672 с.; *Винар Л.* “Український Історик”: 40 років служіння науці: статті і матеріали / [ред. А. Атаманенко]. – Острог; Нью-Йорк, 2003. – 422 с.

⁹ *Баран О.* Ювілейний збірник ... – 657 с.

порівняльний підхід до української тематики, розгляд її в контексті культурних трансферів та міжетнічної взаємодії, характерної для східноєвропейського регіону. Вказані роботи методологічно збагачують концептуальний репертуар учених України, а тому їх потрібно постійно перекладати українською мовою.

Для розвитку зарубіжних українознавчих студій в Європі та Америці особливе значення має науковий і суспільний імпульс із материкових українських земель, повноцінна співпраця українських та зарубіжних академічних осередків. Особливістю є те, що провідні українознавчі осередки у США (Український науковий інститут Гарвардського університету) та Канаді (Канадський інститут українських студій) віднедавна очолили вихованці української історичної науки – киянин Сергій Плохій та харків'янин Володимир Кравченко, а чимало їхніх молодших колег – Сергій Якельчик, Андрій Зарянюк, Тарас Кознарський та ін. – одержали постійні викладацькі посади в університетах Ванкувера, Вінніпега, Торонта. Українознавці в цих країнах все більше уваги концентрують на проблемах новітньої історії – революцій, війн, Голодоморів та Голокосту, сучасних етнополітичних, конфесійних та соціокультурних трансформаціях в Україні.

Учені Австралії та Нової Зеландії (М. Павлишин, Г. Кошарська, Н. Чебан, В. Тім, А. Кокерілл, Р. Фішер-Сміт, представники українознавчих програм університетів ім. Монаша в Мельбурні й університету ім. Макворі в Сідней та ін.) досліджують генезу української національної ідентичності, проблеми літературознавства, етнопедagogіки та етнолінгвістики, підприємницький клімат в Україні (з фокусом на малий та середній бізнес). Їхні дослідження друкуються у виданнях: “Новозеландський славистичний журнал” (“New Zeland Slavonic Journal”), “Австралійські славистичні та східноєвропейські студії” (“Australian Slavonic and East European Studies”), колективних та індивідуальних монографіях¹⁰.

Отже, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. українознавство, що поєднало пострадянський науковий досвід із методологією різних шкіл діаспорної україністики, еволюціонувало в позитивний бік; нині чимало її творців репрезентують не лише загальноєвропейську, але й світову наукову парадигму. Однак в останні роки популярність українознавчих студій не зросла, а в дечому навіть зменшилася: їх нерідко сприймають як різновид університетської русистики або як фрагмент дослідження етнополітичної історії різних народів “Сходу Європи”. Одна з причин цього – цивілізаційна невизначеність, гібридність сучасної України, політичні провідники якої мало дбали про свій повноцінний зовнішній імідж у Європі та, як наслідок, це призвело до її периферійності на політичній, економічній та культурній карті світу. І лише вибух Євромайдану наприкінці 2013 р. знову актуалізував українську проблему на мапі Східної Європи.

¹⁰ Українці в Австралії: Матеріали до історії поселення українців в Австралії. Мельбурн: Союз Українських Організацій Австралії, 1966 (“Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії. Бібліотека українознавства”. Ч. 15). – 862 с.; Українці в Австралії. – Мельбурн: Союз Українських Організацій Австралії, 1998. – Т. 2. – 1116 с.; Альманах українського життя в Австралії. – Сідней: “Вільна думка” та Фондація Українознавчих Студій Австралії, 1994. – 936 с.; Українці Австралії: Енциклопедичний довідник. – Сідней: “Вільна думка” і Товариство збереження української спадщини в Австралії, 2001. – 627 с.; Павлишин М. Українці в Австралії: стан досліджень / М. Павлишин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15. – С. 812–818.

У зв'язку з цим є потреба створення в Україні англомовного соціогуманітарного дайджест-журналу чи низки журналів, де би українські вчені могли б популяризувати свої доробки за кордоном. Водночас НАН України, Міністерство освіти і науки мали би розробити спеціальну програму видань праць українських учених-гуманітаріїв англійською та іншими мовами. Не завадив би в Україні реферативний журнал, де би викладалися найважливіші здобутки зарубіжних учених-гуманітаріїв. Українська влада мала б також збільшити терміни стажування українських науковців за кордоном (в системі НАН України дозволено стажуватися лише 6 місяців).

Наприкінці актуалізуємо низку тем, які б мали зацікавити вітчизняних та зарубіжних українознавців. Історія XIX–XX ст. переконливо демонструє доцільність застосування міждисциплінарного підходу до вивчення національних процесів, адже процес національного відродження, формування української політичної нації охоплював зусилля в багатьох площинах, як-от: формування єдиної літературної мови і її правописного стандарту, творення новітньої української літератури, побутування та конструювання історичної пам'яті в різних регіонах України. Найближчі перспективи полягають у з'ясуванні механізмів новочасного українського національного відродження, формуванні ідеї єдності розділених імперськими кордонами українських земель, впливу на суспільство викликів нового часу. Результати дослідження цих питань дозволять виявити як витоки регіональної специфіки, так і продемонструвати спільність багатьох явищ для всього українського суспільства, відкрити їх ширший, європейський контекст. При цьому на особливу увагу заслуговує вивчення особливостей суспільно-політичної модернізації, парламентського життя у XIX – першій третині XX ст., а також українсько-австрійської, українсько-польської та українсько-єврейської суспільно-культурної взаємодії. Останнє має особливе значення для вивчення таких західноукраїнських регіонів, як Галичина, Волинь, Північна Буковина, Закарпаття. Один із можливих варіантів подолання національного паралелізму й етноцентризму в історичних дослідженнях цих регіонів – створення міжнародних колективів за участі науковців інших країн Європи, які всебічно вивчатимуть складні питання минулого.

Бажаною є участь українських науковців в організації та реалізації спільних наукових проєктів, зокрема щодо порівняльних досліджень національних просвітницько-економічних, а також парамілітарних й спортивних товариств (із проведенням представницьких міжнародних наукових форумів в Україні), і створення бази даних національних рухів та громадських товариств у Європі. Це дасть змогу українським науковцям брати участь у здійсненні комплексних порівняльних транснаціональних студій над новочасними національними рухами в Європі, розглядати український історичний досвід у загальноєвропейському контексті і популяризувати вітчизняну історико-культурну спадщину. Необхідно надалі проводити пошук й підготовку до друку джерел до історії українського суспільно-політичного життя та збройної боротьби українського, польського і радянських Рухів опору періоду Другої світової війни, підготовку наукових праць, присвячених проблемам міжетнічних конфліктів на пограниччі, колаборації в Центральній-Східній Європі. Важливо продовжити міждисциплінарні дослідження гострих проблем формування національної пам'яті, історичних міфів, закорінених у контрверсійних подіях Другої світової війни, регіональних й міжетнічних стереотипів у сучасному українському суспільстві.

У центрі уваги істориків сьогодення та політологів могли би стати такі проблеми: Україна і євроінтеграційні процеси на пострадянському просторі; внутрішні та зовнішні чинники євроінтеграції України; геополітичний вимір міграційних процесів в Україні; консолідаційні й деструктивні процеси в українському політикумі; проблема відносин політичної еліти і громадянського суспільства в Україні; пострадянський та європейський контекст українського парламентаризму; регіональний чинник у внутрішньо-реформаційних і євроінтеграційних процесах. Потрібно продовжити вивчення особливостей літературних процесів на етнічному пограниччі, проблем культурної інклюзії та ексклюзії, культурної гібридності й автентичності, постколоніальних, імагологічних студій, особливо актуальних з огляду на історію західних земель України, де впродовж сторіч взаємодіяло своє і чуже, що в різні періоди по-різному окреслювалося, зокрема з “перехресним баченням”, взаємодіяло, конфліктувало і самостверджувалося.

Водночас актуальним завданням залишається ознайомлення зарубіжних колег із дослідженнями українських науковців, розкриття перед світовою науковою спільнотою інтелектуального потенціалу українознавчих студій. З цією метою необхідно розробити державну програму підтримки Міжнародної асоціації українців, видання українознавчих книг іноземними мовами, насамперед англійською, німецькою, польською і російською.

Николай Литвин. Зарубежное украиноведение: достижения и перспективы развития

Проанализированы основные достижения и перспективы развития украиноведческих исследований за рубежом, прежде всего в странах Европы и Америки. Рассмотрены особенности формирования институциональной базы научных студий по истории и культуре Украины, очерчены профессиональные интересы ведущих зарубежных ученых.

Ключевые слова: украиноведение, научные центры, Европа, Северная Америка.

Mykola Lytvyn. Ukrainian studies abroad: achievements and prospects

The article analyses the main achievements and prospects of Ukrainian studies abroad, with the special focus on European and North American academia. It highlights the process of institutionalisation of academic research in Ukrainian history and culture and outlines professional research interests of leading foreign scholars in the field.

Key words: Ukrainian studies, research centers, Europe, North America.